

Henri Veldhuis (Culemborg)

PKN gegijzeld door haar Israël-theologie?

Lezing op de startdag van Vrienden van Sabeel Nederland
op 25 augustus 2007 in het Dienstencentrum van de Protestantse Kerk in Nederland te Utrecht

[Deze lezing is pas naderhand uitgeschreven. Het onderstaande is dus geen precieze weergave van het gesproken woord, maar een uit de herinnering uitgediepte en op enkele punten aangevulde tekst. De titel van de lezing was mij gegeven door de organisatie van deze startdag]

I Inleiding

Dames en heren, vrienden van Sabeel,

Het is vandaag een gedenkwaardige dag, nu we hier de oprichting en startdag mee mogen maken van Vrienden van Sabeel Nederland. Gedenkwaardig omdat nu eindelijk, bijna 60 jaar na de Nakba, - de *catastrofe* zoals de Palestijnen de verovering van het Heilige Land en de oprichting van de staat Israël beschouwen - een groep christenen in Nederland openlijk en officieel vriendschap en verbondenheid uitspreekt met Palestijnen en met Palestijnse christenen in het bijzonder.

Het is gedenkwaardig dat dit kan gebeuren uitgerekend in het Dienstencentrum van de Protestantse Kerk in Nederland (PKN), gedenkwaardig en pijnlijk tegelijk. Want decennia lang al hebben de SoW kerken, en daarna de PKN, telkens weer hun 'onopgeefbare verbondenheid' uitgesproken en beleden met Israël, impliciet ook met de staat Israël, zonder ook maar éénmaal een zelfde verbondenheid te erkennen en te beleven met de Palestijnse christenen.

Dat laatste is verbazingwekkend en beschamend. Wat is de 'onopgeefbare verbondenheid' met het Joodse volk waard, als wij ons niet eens onopgeefbaar verbonden weten met onze eigen broeders en zusters in Christus? En, zo mag je ook wel vragen, wat is ons de Naam van Christus zelf waard, als we geen oog hebben voor de Palestijnen in het Heilige Land, of daaruit verdreven, met wie we door geloof in Hem verbonden zijn?

We weten allemaal wel hoe onze kerken in Nederland na de Tweede Wereldoorlog op dat spoor zijn terecht gekomen van de grote voorliefde voor Israël en het grote vergeten van de Palestijnen en hun lot. Het was de emotionele hoofdstroom waardoor het hele Nederlandse volk werd meegenomen. Ten eerste een grote en meestal ook gelovige euforie over dat kleine en zo geteisterde Joodse volk, dat na de holocaust op een zo aansprekende manier een nieuwe staat wist te stichten in het Heilige Land. Het 'Leon Uris gevoel', zo zou je kunnen zeggen.

En daarachter een groeiend schuldgevoel over eeuwen van antisemitisme en jodenvervolging, eindigend in de holocaust. Een schuldgevoel dat sterker werd en in de tachtiger jaren door kerk en theologie steeds openlijker werd besproken en geanalyseerd.

Er is nog een andere reden, waardoor de SoW-kerken in de afgelopen decennia weinig of geen oog hadden voor de situatie van de Palestijnen, namelijk een foute Israël-theologie. En daarop richt ik mijn aandacht in dit referaat, als predikant die met overtuiging en verbondenheid - maar niet onopgeefbaar - werkzaam is in de PKN. Want als wij deze foutieve theologie niet tot in de kern analyseren en vervolgens corrigeren, zullen we erdoor bevangen en gegijzeld blijven, en telkens weer de Palestijnen uit het oog verliezen, ook de christenen onder hen.

Ik geef nu eerst een beknopte weergave van de Israël-theologie in de na-oorlogse geschiedenis van de SoW-kerken, om vervolgens over te gaan tot een kritische evaluatie.

II 'Onopgeefbaar verbonden': de Israël-theologie van de PKN

De huidige visie op haar relatie met Israël heeft de PKN verwoord in art 1-7 van de Kerkorde. Die luidt als volgt:

“De kerk is geroepen gestalte te geven aan haar onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël. Als Christus-belijvende geloofsgemeenschap zoekt zij het gesprek met Israël inzake het verstaan van de Heilige Schrift, in het bijzonder betreffende de komst van het Koninkrijk van God.”

In de eerste zin vinden we de zoveel beleden maar ook bekritiseerde uitdrukking ‘onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël’. Die formulering werd gangbaar rond 1990 en werd in 1991 opgenomen in de Kerkorde van de Gereformeerde Kerken. Vandaaruit kreeg de formule een plaats in de nieuwe Kerkorde van de PKN, die van kracht werd in 2004.

De formule ‘onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël’ is het eindstadium van een ontwikkeling die al begon bij de stichting van de staat Israël in 1948. Toen en in de jaren daarna spraken diverse theologen en andere christenen al over de nieuwe staat als een *teken* van God, een teken van Gods trouw aan zijn volk, een teken van zijn komende Koninkrijk. De politiek-aardse realiteit van de staat Israël, toch ook een staat als andere staten, kreeg eschatologische glans, zó fascinerend dat er weinig oog was voor het drama van de Palestijnen, dat zich achter dit teken voltrok. Er werd dus een directe theologische en emotionele relatie gelegd tussen geloof en de politieke werkelijkheid van een nieuwe staat die veel risico's in zich droeg.

Deze lijn werd krachtig doorgezet in de *Handreiking* van de Hervormde Synode over *Israël, volk, land en staat*, die verscheen in 1970 en veel instemming maar ook veel kritiek opriep in kerk en theologie. De kern van de *Handreiking* bestaat uit een theologische legitimering van de staat Israël, waarbij de volgende redenering wordt gehanteerd: God is eeuwig trouw aan zijn verbond met Israël. De landbelofte maakt wezenlijk onderdeel uit van dat verbond, en dus kan Israël op geloofsgronden aanspraak maken op het Heilige Land. In dat land moet Israël krachtens Gods verbond veilig kunnen leven, waarvoor een staatsvorm nodig is. En dus is het de roeping en plicht van christenen om op geloofsgronden de staat Israël te aanvaarden.

Het was met name prof. H. Berkhof die een groot stempel heeft gedrukt op de inhoud van deze *Handreiking*. Voor prof. Berkhof heb ik veel respect, maar op dit punt kan ik hem moeilijk volgen; daarover hieronder meer.

Ondanks enige nuanceringsen is dit standpunt uit 1970 eigenlijk nog steeds de lijn, die gevolgd wordt door de PKN. ‘Onopgeefbare verbondenheid met Israël’, betekent een zelfde verbondenheid met de staat Israël, omdat, zo is de redenering, de staat Israël wezenlijk hoort bij het Joodse zelfbewustzijn.

De *Handreiking* van 1970 riep veel vragen en kritiek op. Kan een politieke gestalte theologisch zo rechtstreeks worden gelegitimeerd? En is er - mede door deze theologische visie - niet veel te weinig oog voor het dramatische lot van de Palestijnen? Dergelijke vragen en de steeds opvlammende discussie leidde ertoe, dat de hervormde synode in 1995 een nieuwe gespreksnota aanvaardde: *Israël, Volk, land en staat. Een voortgaande bezinning*. (Tot deze voortgaande bezinning was twee en half jaar eerder besloten naar aanleiding van een motie door moderamenlid mevr. drs. de Boer-de Leeuw, hier ook aanwezig op deze startdag van Sabeel Nederland.)

Het is een kwalitatief hoogstaande nota, ondanks het feit dat de commissie en de synode niet tot een eensluidende visie konden komen. De nota biedt veel informatie over de recente geschiedenis en situatie van de Palestijnen, en verder worden verschillende theologische en politieke gezichtspunten grondig uitgewerkt. Behalve de goede informatie ligt de kracht van deze nog steeds lezenswaardige nota in die uitwerking van verschillende gezichtspunten. Die maakt daadwerkelijk een goede bezinning mogelijk, en stelt de lezer in staat tot eigen meningsvorming te komen. Juist als er in de kerk grote meningsverschillen zijn, is dat veel waard.

In 1991 werd dan in de Kerkorde van de Gereformeerde Kerken de 'onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël' opgenomen, wat in feite betekende dat ook daar de hervormde lijn van 1970 werd opgepakt en vastgelegd.

Tenslotte verscheen in 2004 van de gezamenlijke SoW-kerken de nota *Het Israëlijsch-Palestijns-Arabisch conflict* (IPA). Het goede van deze nota is, dat openlijk erkend wordt, dat in de voorgaande decennia de kerken te weinig oog hadden voor het lot en de rechten van de Palestijnen. Maar wat betreft de theologische analyse van de relatie met Joden en Palestijnen is de nota zondermeer beneden alle peil.

Ten eerste is het onbegrijpelijk dat de Palestijnse christenen er in het geheel niet in voorkomen. Bovendien wordt nu de voortgaande discussie over de 'onopgeefbare verbondenheid' resoluut en zonder veel analyse beslist: Met het volk Israël hebben de kerken een 'onopgeefbare verbondenheid', waarbij 'Israël' genomen wordt zoals het zichzelf verstaat, dus inclusief de staat. Met de Palestijnen daarentegen is er (slechts) sprake van een 'diaconale relatie'.

Alsof dit nog niet helder genoeg is wordt resoluut gesteld dat de uitdrukking 'dubbele loyaliteit' (namelijk met Israël en de Palestijnen), zoals die de laatste jaren werd gebruikt door het Werelddiaconaat, niet gebruikt mag worden. Vanuit de eigen contacten had het Werelddiaconaat steeds een andere visie op het midden-oosten, met meer aandacht voor het lot van de Palestijnen; daarom sprak men daar van 'dubbele loyaliteit'. Maar die visie en de achterliggende gedachten vonden nooit een meerderheid in moderamina en synodes. In de IPA-nota van 2004 werd met de visie van het Werelddiaconaat dus hardhandig afgerekend, op basis van minimale theologische argumentatie.

Inmiddels is de kritiek op de IPA-nota van 2004 zo sterk geworden, dat het PKN-moderamen zich genoodzaakt zag onlangs een kleine commissie opdracht te geven een vervolgnota te schrijven. Wellicht wordt een eerste versie daarvan al besproken in de komende synode van november 2007. Het zou al heel bijzonder zijn, als in die synode-vergadering het taboe dat rust op de Israël-discussie eindelijk doorbroken wordt, en als er zonder kerkpolitieke vooringenomen standpunten van het moderamen ruimte blijkt te zijn voor open discussie. Misschien dat er in een later stadium dan nieuw beleid kan groeien, waarin in ieder geval meer recht wordt gedaan aan de positie van de Palestijnen, en aan onze relatie met de Palestijnse christenen in het bijzonder.

Tenslotte werd ook in 2004 de nieuwe PKN-kerkorder van kracht, met de eerder geciteerde formulering over de 'onopgeefbare verbondenheid'. De daarin veronderstelde Israël-theologie wil ik nu kritisch analyseren in een zevental korte punten, en ik wil proberen daarvoor een mogelijk alternatief aan te reiken.

III Beoordeling van de Israël-theologie van de PKN en een mogelijk alternatief

1 Ideologische sluier

Het eerste en belangrijkste punt is wel, dat de Israël-theologie van de SoW-kerken in de afgelopen decennia onmiskenbaar heeft gewerkt als een ideologische sluier, waardoor het lot van de Palestijnen niet of nauwelijks werd gezien. Dat is ook al een aantal keren publiekelijk erkend in officiële documenten van de kerken zelf (en toegegeven door PKN-scriba Plaisier toen hij 2004 in Palestina was). Deze erkenning heeft echter nog steeds niet geleid tot een grondige heroverweging en wijziging van de eigen Israël-theologie en het kerkpolitieke beleid.

Dit heeft ondermeer als gevolg dat de meeste kerkleden nog steeds heel weinig weten van de Palestijnen en hun geschiedenis, en zelfs niet eens weten dat er Palestijnse christenen bestaan. De meeste kerkleden weten niet dat er sinds 1948 ca. 400 Palestijnse dorpen zijn ontvolkt en verwoest, dat de stichting en uitbreiding van de staat Israël ongeveer een miljoen Palestijnen vluchteling heeft gemaakt, van wie een groot deel nog steeds verblijft - met hun nageslacht - in diverse kampen of noodgedwongen is geëmigreerd. De meeste kerkleden weten weinig of niets van de apartheid in Israël zelf en de repressie in de Palestijnse gebieden. Zoals eerder al gezegd: Wat is onze verbondenheid met het Joodse volk waard, als we ons niet eens verbonden weten met onze Palestijnse mede-christenen?

In de afgelopen decennia is de kerk zich steeds meer bewust geworden van haar joodse wortels, is er een opbloei gekomen van judaïca en zijn er overal Joodse leerhuizen ontstaan. Dat alles was en blijft heel waardevol. Maar als we juist vanuit de Joodse traditie zoveel hebben gesproken over gerechtigheid ('tsedaka'), maar geen oog hadden voor de slachtoffers van de nieuwe Joodse staat, wat wil dat dan zeggen over al die judaïca en Joodse leerhuizen?

2 *Etnisch gebaseerde Israël-theologie*

Naar mijn mening is de Israël-theologie van de SoW-kerken, nu PKN, vanaf het begin bepaald geweest door het onbijbelse en ethisch gevaarlijke uitgangspunt dat 'het volk Israël' of 'het Joodse volk' primair gezien moet worden als een *etnisch* gegeven. De kerk heeft zich onopgeefbaar verbonden verklaard met een *etnisch* gedefinieerd volk. Vanuit de recente geschiedenis, zoals op de Balkan, kunnen we weten hoe riskant het is om etniciteit en geloof één op één met elkaar te verbinden.

Al in de hervormde *Handreiking* van 1970 wordt gezegd dat Israël *zelf* weet wie het is, en dat de kerk daarvan uitgaat. De kerk verbindt zich dus aan het etnische zelfverstaan van Israël en het Joodse volk, in plaats van een binding aan Israël als *het volk van de Thora*. Langs die etnische lijn is het vrijwel onvermijdelijk, die verbondenheid uit te breiden tot de staat Israël en die theologisch te legitimeren.

Het gevolg is dat de PKN krachtens haar kerkorde meer verbonden is met bijvoorbeeld een ongelovige Jood in Alaska, dan een christen-Palestijn in Palestina. Dat de staat Israël zichzelf ook primair etnisch definieert blijkt uit het feit dat volgens de huidige wetgeving een Jood uit Alaska meer recht heeft om te wonen in Israël, dan een Palestijn van wie het voorgeslacht er al eeuwen lang heeft gewoond.

Het etnische zelfverstaan van Israël is dus de basis van de eigen wetgeving, met als gevolg dat Israël nog steeds geen grondwet heeft. Want die zou moeten voldoen aan de internationale standaard, die, volgens de 'Internationale Verklaring van de Rechten van de mens', geen etnisch onderscheid maakt. In de Israëlische wetgeving prevaleert het *Joodse* karakter van de staat boven het *democratische* gehalte daarvan, zodat Israël zowel juridisch als in de dagelijkse praktijk een apartheidspolitiek voert. Nog steeds worden Arabische staatsburgers in Israël gezien en behandeld als tweederangs. Historisch gezien is het wel begrijpelijk dat Israël bezorgd is over het Joodse karakter van de eigen staat. Maar vroeg of laat is het onvermijdelijk, dat de etnische apartheidsbasis door de staat onder ogen wordt gezien, ook door de kerken in Nederland. Tot op heden is daar niets van te merken.

Kortom: de etnisch gebaseerde Israël-theologie van de PKN spiegelt de etnisch gebaseerde wetgeving en politiek van Israël, en is daar onopgeefbaar mee verbonden.

3 *Verbondenheid op basis waarvan?*

Het is nogal pretentief als een kerk als de PKN na eeuwen van antisemitisme en jodenvervolging nu uitspreekt 'onopgeefbaar' verbonden te zijn met het Joodse volk, alsof we zoveel reden hebben om te denken dat we die verbondenheid ook waar zullen maken. Naar mijn idee betekent deze eenzijdige kerkelijke verbondenheid een nieuwe maar nu filosemitische annexatie van het Jodendom.

Maar wat is dan het alternatief voor een etnisch gebaseerde Israël-theologie, als we niet willen terugvallen in de anti-judaïstische vervangingstheologie van vroeger? Naar mijn overtuiging kan er alleen sprake zijn van een bijzondere geloofsverbondenheid *op basis van gedeeld geloof, gedeelde heilige schrift* (in dit verband het Oude Testament, de Tenach) en gedeelde traditie. We zijn onopgeefbaar verbonden met Israël als volk van de Thora, en die Thora is de basis van onze verbondenheid. Omdat we het eerste deel van de bijbel met elkaar delen, zijn we met elkaar verbonden en daarop aanspreekbaar, hoe verschillend wij de Tenach ook uitleggen (vanuit Talmoed of Nieuwe Testament).

Vaak luidt dan de tegenwerping: Maar God heeft toch héél Israël, als volk en etnische groep, uitgekozen, en aan die verkiezing houdt Hij toch vast? Dat is onverkort waar. Israël als gehele etnische gemeenschap is het eerste adres van Gods verkiezing, want Hij moest toch ergens beginnen ("God is klein begonnen", zoals Berkhof zegt), maar het had ook een ander volk kunnen zijn. Het feit echter, dat dit gehele Joodse volk geroepen is, wil nog niet zeggen dat dit gehele volk een 'volk van de Thora' is. Alleen in zoverre dit volk zich láát roepen en op die basis van roeping en Thora wil leven, is het Gods verbondsvolk, waarmee de Kerk onopgeefbaar verbonden is.

Gods verkiezing bevestigt dus niet de etniciteit van het volk, maar *relativeert* die juist. Keer op keer maken de profeten van het Oude Testament dat duidelijk. Israël is niet verkoren op grond van natuurlijke, etnische eigenschappen of kwaliteiten. In dat opzicht was Israël 'slechts' adres, aanspreekpunt van de verkiezing. Dat beslissende onderscheid tussen Israël als etnisch gegeven enerzijds en volk van het verbond anderzijds wordt telkens weer door de profeten naar voren gebracht als beslissend. De relativering van de etniciteit blijkt ook uit verhalen als van Rachab en Ruth, buitenlandse heidense vrouwen, die worden opgenomen in de stamboom van de Messias.

De overwinning van alle etnische onderscheid, en daarmee de universalisering van de boodschap van het Koninkrijk, voltrekt zich definitief in de persoon van Jezus Christus, en wordt vervolgens moedig ter hand genomen door met name apostel Paulus. Paulus is niet zo populair onder kerkmensen vanwege zijn moeilijke en soms zo moralistische brieven. Maar de hoofdlijn van zijn theologie is revolutionair en bevrijdend, en moet telkens weer door ons ontdekt en geleerd worden.

Want Paulus ontdekt vanuit zijn ontmoeting met Christus, dat het evangelie - eerst gegroeid op Joodse bodem -, uit mag en moet groeien als een universele boodschap, die alle etnische grenzen zal overschrijden. Paulus ontwortelt het evangelie dus niet uit Joodse bodem; telkens weer maakt hij duidelijk, dat wij dankbaar hebben te respecteren dat God begonnen is met het Joodse volk, en dat die verkiezing blijvend is. Maar op grond van Gods openbaring in Christus ziet hij ook, dat het evangelie, gegroeid op Joodse bodem, zal uitgroeien tot een universele boom met takken die over alle etnische grenzen heengaan.

Het is deze grootse en tegelijk zo genuanceerde visie van Paulus die in de Israël-theologie van de PKN ernstig miskend wordt. En je mag het wel een beschamend teken noemen dat op een recente bijeenkomst van Werkgroep Keerpunt ons door de Jood Hayo Meyer (van Een Ander Joods Geluid) een woord van Paulus wordt voorgehouden, nl. Romeinen 9:6: "[.....] want die zijn niet allen Israël, die uit Israël zijn."

Hebben wij als kerken dan niets geleerd na de Tweede Wereldoorlog, over de blijvende verworteling in de Joodse Schriften en geschiedenis? Zeker wel; er zijn twee belangrijke theologische uitgangspunten die ook voor mij onopgeefbaar zijn geworden voor Kerk en geloof:

Ten eerste dat de bijbel van begin tot einde een Joods boek is, en de Kerk zichzelf alleen goed kan verstaan vanuit de Joodse heilsgeschiedenis en Schriften. Ten tweede gaat God met het Joodse volk van de Thora ook nu zijn eigen weg. De Kerk is niet in de plaats gekomen van het Joodse volk, en er kan daarom geen sprake zijn van vervangingstheologie.

Deze uitgangspunten impliceren een heilshistorische en hermeneutische (als het gaat om de uitleg van de Schrift) prioriteit van het Joodse volk. Maar *niet* een theologisch-ethische prioriteit van het huidige Israël als *etnische* gemeenschap ten opzichte van andere volken. Buiten het verbond om is Israël niet anders dan andere volken, hetgeen zeker geldt voor de staat Israël in vergelijking met andere staten.

Niet-religieuze Joden kunnen hun religieuze identiteit herontdekken en terugkeren tot het verbond en de Schrift die de Eeuwige hen als eersten geschonken heeft. Maar in zoverre seculiere Joden daarop niet aanspreekbaar wensen te zijn, kunnen christenen met hen niet een bijzondere geloofsverbondenheid claimen.

4 *Het zelfverstaan van Israël*

In diverse documenten van de SoW-kerken, later de PKN, wordt steeds het *zelfverstaan* van Israël als principieel uitgangspunt genomen. Wij hebben, zo is de gedachte, Israël te nemen zoals het zichzelf verstaat, seculier of gelovig, incl. de staat Israël.

Nu is bij elke vorm van dialoog en verbondenheid het zelfverstaan van de ander wezenlijk. Een goede relatie begint met luisteren naar de ander, en die helemaal laten uitspreken. Maar dat kan niet betekenen, dat het zelfverstaan van de ander in de plaats komt van mijn eigen vrije oordeel en beoordeling. Zoals ook het zelfverstaan van gematigde of extreme moslims voor ons niet betekent, dat wij geen eigen oordeel hebben, over bijvoorbeeld de rechten van vrouwen of bepaalde opvattingen in de Koran.

Toch hebben de SoW-kerken vanaf 1970 hun vrije en christelijke oordeel, - waartoe ze telkens weer in alle bescheidenheid geroepen zijn, en waarbij we altijd onder het laatste oordeel van Christus zelf blijven staan - ingeleverd voor het zelfverstaan van Israël als etnische gemeenschap. Dit opgeven van de eigen christelijke vrijheid en oordeelsvorming ging bovendien gepaard met vrijwel geen aandacht voor het zelfverstaan van de Palestijnen, zelfs niet van de christenen onder hen.

5 *Israël-theologie tegenover internationaal volkenrecht*

De PKN volgt terecht de opvatting, dat bij politieke-sociale kwesties in de eerste plaats - als het maar enigszins kan - , het internationale recht en volkenrecht gevolgd moet worden. En ook dat kerken en religies elkaar moeten aansporen dat internationale recht vanuit eigen religieuze bronnen en overtuiging te dragen en te versterken.

Maar de door de PKN-gevolgde Israël-theologie staat haaks op deze opvattingen, en verzwakt de internationale rechtsorde. Want in die Israël-theologie wordt, minstens emotioneel gelovig, een aparte positie gecreëerd voor de staat Israël. Dat de PKN-theologie praktisch ook zo uitwerkt, blijkt telkens weer. Zo spelen in de officiële PKN-documenten over Israël de diverse VN-resoluties, die aan duidelijkheid niets te wensen over laten, een secundaire rol. Terwijl juist dat internationale kader, zoals gefundeerd in de 'Universele Verklaring van de Rechten van de mens' het enige kader is dat alle volken ter wereld delen. Daarop zijn we aanspreekbaar, dat unieke kader (een godswonder dat het tot stand is gekomen) verbindt ons, en moet door de kerken maximaal ondersteund worden.

Waarom heeft de PKN-kerkleiding zich nog nooit uitgesproken over de Israëlische muur, die officieel veroordeeld is door het Internationaal Gerechtshof in ons eigen Den Haag, - veroordeeld in zoverre die loopt over Palestijns grondgebied, met alle ingrijpende gevolgen van dien? Formeel zal de PKN-kerkleiding het nooit zeggen, maar gelovig-emotioneel lijkt de staat Israël soms boven de internationale rechtsorde verheven te zijn.

6 *Ethische rangorde?*

Er is nog een andere reden waarom we ons kunnen afvragen of de uitdrukking 'onopgeefbare verbondenheid' theologisch en ethisch wel bruikbaar is. Want die suggereert een rangorde, volgens welke Joden een ethische voorkeursbehandeling verdienen ten opzichte van anderen, onder wie de Palestijnen.

Maar bijbels en christelijk gezien mag daarvan geen sprake zijn. Jezus maakt diverse keren duidelijk, dat elk mens (Jood, Samaritaan, Griek, etc.) onze naaste kan worden, en op gelijke wijze aanspraak kan maken op onze liefde en verantwoordelijkheid. Dat hangt wezenlijk samen met zijn - door Paulus nagevolgde - universalisering van het evangelie en de daarin besloten ethiek.

Als wij met gelovige Joden of Palestijnen een bijzondere geloofsverbondenheid hebben op basis van geloof en Schrift, betekent dat niet een ethische voorrang ten opzichte van anderen, - maar alleen dat wij op basis van dat gezamenlijke fundament veel van elkaar mogen verwachten en elkaar daarop mogen aanspreken. Zo'n gemeenschappelijk kader mag anderen die buiten dat kader staan, niet in een ethische tweederangs positie brengen. Aan zulke rangordes wil het evangelie juist een definitief einde maken.

Deze grondgedachte is ook steeds het uitgangspunt geweest van het Werelddiaconaat, nu Kerkinactie. En daarom sprak men daar van 'dubbele loyaliteit' met zowel Joden als Palestijnen. Vrede en gerechtigheid zijn universele waarden, die wij hebben uit te dragen zonder aanzien des persoons. Achter die uitdrukking van het Werelddiaconaat schuilt dus wezenlijk christelijke theologie. Des te erger dat de synode van de SoW-kerken de 'dubbele loyaliteit' van tafel heeft geveegd.

Nog regelmatig wordt Kerkinactie belemmerd in haar pogingen om de eigen visie van 'dubbele loyaliteit' concreet vorm te geven. Zo was Kerkinactie onlangs van plan een selectieve boycotactie (mede aanbevolen door Sabeel) te ondersteunen van bedrijven die profiteren van de Israëlische bezetting in de Palestijnse gebieden. Toen het PKN-moderamen hier lucht van kreeg, werd Kerkinactie direct verboden eraan mee te doen, - dit zonder voorafgaande discussie in de synode. - Maar we mogen Kerkinactie dankbaar zijn dat ze hun eigen spoor niet opgeven, en dat we dankzij Feije Duim, medewerker van Kerkinactie, hier vandaag de startdag van Sabeel Nederland mogen meemaken.

7 *De Palestijnse christenen als toetssteen*

Ik hoop van ganser harte dat in de nabije toekomst mijn eigen PKN inziet dat zij verstrikt is in verkeerde etnische theologie die bijdraagt aan onrecht in het midden-oosten. Het gaat er niet om dat we vóór Palestijnen worden en tegen Israël of omgekeerd, of dat we het geweld van de één afstrepen tegen dat van de ander. Het gaat niet om partij-denken van welke aard dan ook. Het gaat erom dat wij als christenen en kerken weer onze evangelische vrijheid terugvinden van universele vrede en gerechtigheid,

vanwaaruit we zowel verbonden en kritische contacten kunnen opbouwen met Israëli's en Palestijnen, met Joden, christenen, moslims en niet- of anders-gelovigen.

Als kerk en als Vrienden van Sabeel hebben we niet alleen te maken met de Palestijnse christenen. Maar ik ben er wel van overtuigd dat onze theologie en houding met betrekking tot de Palestijnse christenen de toetssteen is voor onze Israël-theologie en onze benadering van het midden-oosten conflict.

Eén ding mag vandaag, hier in het Landelijk Dienstencentrum van de PKN, duidelijk zijn: als Vrienden van Sabeel mag het ons niet meer gebeuren dat de Palestijnse kerken en christenen ooit weer uit ons beeld verdwijnen.

[Dr. Henri Veldhuis is predikant van de hervormde gemeente (PKN) te Culemborg en lid van de Generale Synode van de PKN]

Stellingen voor discussie in de workshop

1. De Israël-theologie van de PKN werkt als een ideologische sluier, die ons het zicht ontneeft op de geschiedenis en situatie van de Palestijnen.
2. De Israël-theologie van de *Protestantse Kerk in Nederland* (PKN) is gefundeerd op een onbijbelse etnische basis.
3. De Israël-theologie van de PKN is een nieuwe, maar nu filosemitische annexatie door de kerk van het Joodse volk.
4. Het onderwerp 'Israël-Palestijnen' is in de PKN een taboe, vanwege angst voor meningsverschil en conflict in synode en gemeenten.
5. De Israël-theologie van de PKN betekent een miskennis van de christologie van apostel Paulus.
6. Ook vanuit het perspectief van het evangelie doen wij het Joodse volk pas recht, als wij de staat Israël op gelijke wijze zien en behandelen als andere staten.
7. De apartheidspolitiek van het huidige Israël zal door de PKN net zo kritisch benaderd moeten worden, als destijds de apartheidspolitiek in Zuid Afrika.